

Türkçü-
lüyə dil,
ədəbiyyat,
siyasi zə-
mində xid-

P
0
Ç
Ç
F

mət edən Əli bəy Hüseynzadə 159 il əvvəl bu gün - 24 fevral 1864-cü ildə Salyanda dünyaya göz açıb. Alim, həkim, rəssam, şair, tənqidçi, tərcüməçi, müəllim, jurnalist kimi fəaliyyət göstərən, bu sahələrin hər birində özünəməxsus iz qoyan Əli bəy, eyni zamanda, 20-ci əsr Azərbaycan-türk ictimai fikrinin ən görkəmli nümayəndələrindəndir. Əli bəy Hüseynzadə 1940-cı ildə İstanbulda vəfat edib.

Dünyaya göz açandan...

Əli bəy Hüseynzadə 1875-1885-ci illərdə Tiflisdə yaşayıb, elə burada təhsil alaraq Tiflis gimnaziyasını bitirib. Uşaqlıq və tələbəlik illərində türk, fars, ərəb və rus dillərini öyrənərək özünü təkmilləşdirib. Təhsil aldığı dövrdən etibarən türkçülüyə meyilliliyinin yaranmasında Şeyx Səlyaninin və Mirzə Fətəli Axundzadənin böyük təsiri olmuşdu. M.F.Axundzadə həm də Əli bəyin babasının yaxın dostu idi.

1885-ci ildə Sankt-Peterburqda ali təhsilə başlayır. Elə həmin ərəfələrdə tələbələrə də iştirakı ilə Rusiyada xalq hərəkatı başlayır. Türk şairi Ziya Gökalp Əli bəy Hüseynzadədən bəhs edərək onun Rusiyadakı millətçilik cərəyanlarının təsiri ilə türkçü olduğunu yazırdı. Yaranan vəziyyətə görə bir sıra inqilabçı tələbələr kimi, o da Sankt-Peterburqdan uzaqlaşmaq məcburiyyətində qalır. İstanbul gəlir və burada darülfünunda əsgəri-tibbiyyə fakültəsində tədris almaqla dermatoveneroloq ixtisası və yüzbaşı hərbi rütbəsi qazanır. 1897-ci ildə Qırmızı Aypara Cəmiyyəti heyətinin tərkibində İtaliyaya gedir. Üç ildən sonra geri qayıdaraq müsabiqə yolu ilə İstanbul Darülfünunda əsgəri-tibb fakültəsində professor köməkçisi vəzifəsinə təyin edilir. Ə.Hüseynzadə, həmçinin Sankt-Peterburq İmperator Rəssamlıq Akademiyasında təhsil alıb və bir sıra

Ümumtürk dünyasının korifeyi!

portret və mənzərələrin müəllifidir. Onun rəsmləri Bakı muzeylərində, İstanbul və Parisdə şəxsi kolleksiyalarda saxlanılır. Rəsmləri ilə bağlı araşdırmamızda maraqlı bir məlumatla qarşılaşdıq. Belə ki, Əli bəy İstanbula köç ərəfəsində özünün yağlı boya ilə 1905-1906-cı illərdə çəkdiyi “Bibiheybət məscidinin görünüşü” adlı məşhur rəsm əsərini satış salonuna qoydurmuşdu. Salona gələn Bakıdakı ingilis konsulu Mak Donnelin həmin əsərdən xoşu gəlmiş və rəsmi almaq üçün sifariş vermişdi... “Orucov qardaşları” mətbəəsinin sahiblərindən biri bu xəbəri böyük mesenat Hacı Zeynalabdin Tağıyevə çatdırmışdı. Hacı demişdi ki, “Görünür, Əli bəyin əli aşağıdır. Ona görə bu məşhur rəsm əsərini satmaq qərarına gəlib...” Hacı 500 manat

Əli bəy Hüseynzadə: Türklər ya ölür, ya hicrət edirlər, fəqət, qul olmazlar

bu gözəl sənət əsəri Əli bəyin öz vətəninə qalır. Həmin əsər hazırda Azərbaycan Dövlət İncəsənət Muzeyində saxlanılır.

Əli bəy Hüseynzadə özündən sonra zəngin elmi, bədii, publisistik irs qoyub getmişdir.

Ziya Gökalp Rusiyadan İstanbula gələn Əli bəy Hüseynzadənin Türkçülüynün əsaslarını izah etdiyi, “Turan” adlı şeirinin Turançılıq ideologiyasının ilk görüntüsü kimi dəyərləndirib. Türkiyədəki təqiblərdən sonra Azərbaycana qayıdan Ə.Hüseynzadə “Kaspi” qəzeti ilə əməkdaşlığa başlayır, publisistik yazılarını dərc etdirir və “Gənc türkçülük nədir?” adlı məqaləsi ilə türk hərəkatının mahiyyətini açıqlayır. Bundan başqa o, publisist Əhməd bəy Ağaoğlu ilə birlikdə milyonçu Hacı Zeynalabdin Tağıyevin maliyyəsi ilə “Həyat” qəzetinin nəşridə də yətəri qədər əmək sərf edib.

Onun elmi, ədəbi-bədii irsi çərçivəsində mütəxəssislər tərəfindən

şah əsər hesab edilən “Siyasəti-Fürusət”, həmçinin “Füyuzat” jurnalı xüsusi yer tutur. Müasiri Yusif Akçura yazırdı ki, Əli bəyin siyasi, fəlsəfi və ədəbi düşüncələrini anlamaq üçün ən qiymətli mənbə “Füyuzat” kolleksionudur. “Füyuzat” Əli bəyin yaradıcığının kulminasiyasına nöqtəsi oldu. Bu məktəbi yaratmaq üçün əsaslı təhlüqələrə öz imzasını həkk etdi. Məqalələrinin birində yazırdı: “Bizə fədai lazımdır! Türk hissiyyətli, islam etiqadlı, Avropa qiyafəli fədai!”

Əli bəy Hüseynzadə İslam-Türk millətlərin qalxması və müasirləşməsində üç fikrə əsaslanırdı: Türkləşmək, İslamlaşmaq və Avropalaşmaq. Bu üçlü görüş daha öncə sistemli bir şəkildə Əli Suavi tərəfindən irəli sürülmüşdü.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev 21 yanvar 2014-cü ildə görkəmli ictimai xadim Əli bəy Hüseynzadənin 150 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında sərəncam imzalayıb.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 7 may 2019-cu il tarixli, 211 nömrəli Qərarı ilə Əli bəy Hüseynzadə Azərbaycan Respublikasında əsərləri dövlət varidatı elan edilən müəlliflərin siyahısına daxil edilib.

Əli bəy İstanbula köç ərəfəsində özünün yağlı boya ilə 1905-1906-cı illərdə çəkdiyi “Bibiheybət məscidinin görünüşü” adlı məşhur rəsm əsərini satış salonuna qoydurmuşdu. Salona gələn Bakıdakı ingilis konsulu Mak Donnelin həmin əsərdən xoşu gəlmiş və rəsmi almaq üçün sifariş vermişdi... “Orucov qardaşları” mətbəəsinin sahiblərindən biri bu xəbəri böyük mesenat Hacı Zeynalabdin Tağıyevə çatdırmışdı. Hacı demişdi ki, “Görünür, Əli bəyin əli aşağıdır. Ona görə bu məşhur rəsm əsərini satmaq qərarına gəlib...” Hacı 500 manat verib deyir ki, həmin tablolu göndər bizə. Ancaq bu haqda Əli bəy heç nə bilməsin, məndən pul götürməz. Bibiheybət məscidinin şəkli qoy Bakıda qalsın, gedib Londona düşməsin...

verib deyir ki, həmin tablolu göndər bizə. Ancaq bu haqda Əli bəy heç nə bilməsin, məndən pul götürməz. Bibiheybət məscidinin şəkli qoy Bakıda qalsın, gedib Londona düşməsin... Elə də oldu. Azərbaycan xalqının milli sərvəti olan, Əli bəy Hüseynzadədən yadigar qalan